

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Гузій Наталії Василівни щодо дисертації Малахової Маргарити Олександрівни «Формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Сучасний цивілізаційний вимір процесів суспільного розвитку, а саме активізація тенденцій його демократизації та гуманізації, актуалізують проблему підготовки нової генерації педагогічних кадрів з високим рівнем розвиненості професійно-особистісних якостей, що детермінують продуктивність їх партнерської взаємодії між усіма суб'єктами педагогічного процесу, успішність професійного самовдосконалення та творчої самореалізації у педагогічній професії, а також якість предметно-фахової кваліфікації. У зв'язку із цим, як відомо, ще І.Франко наголошував, що «учителем школа стоїть», а К.Ушинський стверджував, що джерелом виховної сили, педагогічного мистецтва є особистість учителя-вихователя, яку не можуть замінити статuti, програми, сентенції тощо..., «тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер». Підготовка педагога-майстра як особистості та професіонала посідала центральне місце не лише у спадщині педагогів-класиків, а й викликає неослабний інтерес сучасних дослідників. На сьогодні науково-педагогічна думка виробила чимало оригінальних підходів до розуміння сутності професійно значущих властивостей особистості педагога, неоднозначних поглядів на їх види та номенклатуру, що відображує невичерпність, нелінійність, складноструктурованість таких професійно-особистісних якостей, а також акцентує на необхідності їх постійного розвитку та збагачення відповідно до конкретної сфери діяльності, особливостей освітнього середовища та неповторної індивідуальності самих учителів.

Специфічною сферою педагогічної діяльності є робота вчителя музичного мистецтва у народно-інструментальних колективах, що висуває значні вимоги до розвиненості його професійно-особистісних якостей, проте, як цілком справедливо виявила дисертантка, вирішення проблеми їх формування у студентів сучасних ЗВО музично-педагогічного профілю стикається із низкою протиріч, а саме суперечностями між об'єктивними процесами в суспільстві, що обумовлюють соціальний запит на сформованість у вчителя музичного мистецтва професійно-особистісних якостей, та реальним рівнем їх сформованості у випускників закладів вищої мистецької освіти; специфікою педагогічної та музично-творчої діяльності вчителя музичного мистецтва та змістом фахової підготовки студентів на заняттях з оркестрово-ансамблевих дисциплін; необхідністю формування у майбутніх учителів музичного мистецтва професійно-особистісних якостей та недостатньою розробленістю методик реалізації цього процесу в освітній та концертно-виконавській діяльності студентів.

Отже, констатуємо, що виконане Маргаритою Олександрівною Малаховою дисертаційне є своєчасним і перспективним для розвитку педагогічної науки і практики.

Підкреслимо, що дисертацію виконано у руслі актуальних напрямів розвитку вітчизняних педагогічних досліджень, зокрема відповідно до змісту плану наукових досліджень кафедри музикознавства та музичної освіти Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка «Розвиток духовного потенціалу особистості в неперервній мистецькій освіті».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Достатній рівень обґрунтованості й достовірності висунутих наукових положень, сформульованих висновків дисертаційної роботи і запропонованих рекомендацій забезпечується теоретико-методологічною фундаментальністю вихідних позицій дослідження та системним аналізом його матеріалів, узгодженістю теоретичних положень й прикладних проєкцій роботи; ретельно

продуманим понятійним полем дослідження; адекватним вибором наукового інструментарію, який охоплює комплекс теоретичних, емпіричних, статистичних методів; багатою джерельною базою, яка налічує 333 найменування, з них 7 – іноземною мовою (не російською). Усе це створює продуктивні передумови для здійснення дисертантом наукової рефлексії проблеми дослідження, глибокого аналізу його об'єкту і предмету та забезпечення коректності висвітлення отриманих результатів.

Зміст дисертації та її завершеність

Стратегія наукового пошуку, обрана дисертантом, уявляється цілком переконливою, усі складові наукового апарату чітко корелюють між собою. Матеріали виконаного дослідження оформлені відповідно до сучасних вимог до дисертацій та включають усі необхідні компоненти.

Схарактеризуємо змістове наповнення основної частини дослідження щодо виконання поставлених у роботі завдань.

Відповідно до *першого* завдання, що передбачало аналіз стану дослідженості проблеми формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі, у підрозділі 1.1 дисертант на основі солідної джерельної бази здійснює логічно вмотивовану наукову рефлексію її історико-філософських, психолого-педагогічних, методичних аспектів крізь призму професіографічних характеристик дефініцій професійної діяльності, педагогічної творчості, майстерності та професіоналізму, здібностей та спрямованості тощо, особливу увагу приділяючи їх компонентному складу та виявленню чинників формування й вдосконалення. Це дало змогу автору дійти важливих висновків щодо поліаспектності, міждисциплінарності, комплексності досліджуваної проблеми та наявності варіативних підходів науковців до її вирішення, що зумовлює важливість її подальшого вивчення. (с.41. 80).

На виконання *другого* завдання дослідження, що полягало у визначенні сутності та структури професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва у підрозділі 1.2 проведено дефінітивний аналіз логічного ряду близьких за змістом понять особистості, індивідуальності, професійної діяльності педагога-музиканта, якостей у співвідношенні із властивостями (!). Особливу ж увагу, цілком правомірно, приділено існуючим визначенням поняття «професійно-особистісні якості педагога» та їх структурі (це вдало унаочнено в узагальнювальній таблиці на с.49-51). При тому нам імпонує дослідницька позиція автора, що полягає у чіткому обґрунтуванні положення про те, що розмежування професійних і особистісних якостей є недоцільним та, по суті, не виявляється можливим (с.48).

Відповідно до результатів дефінітивного аналізу дисертантом визначено сутність професійно-особистісних якостей вчителя музичного мистецтва як сукупності професійно-педагогічних, музично-творчих та соціально-особистісних характеристик, які розвиваються у процесі навчання, вдосконалюються у фаховій діяльності та забезпечують її ефективність, а також на цих засадах запропоновано цілком правомірне авторське бачення їх структури як домінантних компетентнісних характеристик. Це деталізовано представлено й розкрито у тесті роботи на с.52 – 56, а також поряд із їх визначеними функціональними зв'язками вдало схематично зображено на рис.1.1.1.

Згідно *третього* завдання дослідження у тексті підрозділу 1.3 виявлено особливості формування професійно-особистісних якостей вчителя музичного мистецтва у навчальних народно-інструментальних колективах. За допомогою порівняльного аналізу змісту понять «ансамбль», «оркестр», «навчальний оркестр», «оркестровий клас» у їх зв'язках та співвідношеннях автором було сформульовано робоче визначення навчального народно-інструментального ансамблю як однієї з форм музично-інструментальної підготовки вчителя музичного мистецтва, що ґрунтується на принципах колективного музикування

та забезпечує опанування навичок гри на народних інструментах, набуття досвіду ансамблевого виконавства та професійного спілкування, розвиток творчих здібностей та професійно-особистісних якостей студентів. Отже, по суті було різнобічно розкрито професійний потенціал навчального народно-інструментального ансамблю у професійно-особистісному розвитку студентів та обґрунтовано його місце і роль у професійній підготовці вчителя-музиканта.

Відповідно до результатів здійсненого науково-теоретичного аналізу, дисертант визначає базове поняття свого дослідження – формування професійно-особистісних якостей вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі як процес, що здійснюється відповідно до розробленої методики та забезпечує розвиток професійно-педагогічних, музично-теоретичних і соціально-особистісних якостей (с.80).

Згідно четвертого завдання у роботі розроблено покомпонентні критерії сформованості попередньо визначених й схарактеризованих у теоретичній частині дослідження домінантних структурних складових досліджуваного феномену – мотиваційно-ціннісний, творчо-діяльнісний, особистісний з їх показниками, диференційованими за трьома рівнями – високим, середнім та низьким. Разом із дібраними й обґрунтованими валідними експериментальними методиками це становило цілісну діагностичну базу подальшої дослідно-експериментальної роботи дисертанта. Застосування розробленого діагностичного комплексу у межах констатувального експерименту дозволило досліднику виявити реальний стан сформованості професійно-особистісних якостей студентів ЗВО музично-педагогічного профілю, що виявився невідповідним сучасним вимогам (лише 4,4% високого рівня та 26,9% низького).

П'яте завдання дослідження по суті становило смисловий центр наукових пошуків дисертанта, оскільки спрямовувалося на розроблення й обґрунтування авторської методики формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва в ансамблевому класі. Це –

своєрідна «родзинка» усього дисертаційного дослідження, що демонструє гармонійність професійної розвиненості самого автора як науковця та практика. Результати виконання цієї розлогої частини дослідження представлено у тексті підрозділів 2.2, 2.3, 3.1. Цільовий компонент методики включає постановку її мети і завдань, що далі знаходять логічне відображення у програмах (робочих та експериментального навчання). Змістово-процесуальний компонент методики спирається на раніше розкрити структуру професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва, конкретизовану відповідно до виявлених особливостей їх формування у навчальному народно-інструментальному ансамблі. Він охоплює визначені у дослідженні наукові підходи (аксіологічний, системний, діяльнісний, компетентностний); принципи (дидактичні, художньо-естетичні); сукупність педагогічних умов як організаційних заходів, що забезпечують успішність реалізації завдань методики та досягнення її мети; розроблені багатоманітні теоретичні та практичні, а також індивідуальні, групові та колективні форми роботи; загальнонаукові, педагогічні та спеціально-музичні методи; комунікативні, інформаційні та матеріально-технічні засоби формувальних впливів. Результативно-оцінювальний компонент методики представлений раніше проаналізованою нами критеріально-рівневою діагностичною базою визначення стану сформованості професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва, а також віднайденими дисертантом способами контролю динаміки їх розвитку.

У межах п'ятого завдання також проводилася експериментальна перевірка реального стану сформованості професійно-особистісних якостей учасників народно-інструментальних ансамблевих колективів та динаміки їх розвитку під впливом спеціально організованої дослідно-експериментальної роботи, представлена у текстах підрозділів 2.1, 3.1 та 3.2. Вона складалась з констатувального, формувального та контрольного етапів, які були чітко організовано й проведено, а також коректно проаналізовано. Зібрані та науково

відрефлексовані емпіричні відомості, у тому числі за допомогою методів математичної статистики, довели ефективність розробленої авторської методики. Так, низький рівень професійно-особистісних якостей студентів ЕГ зменшився з 26.7% до 8,9%, тоді як високий – збільшився – з 4.4% до 21.7%. У КГ суттєвої динаміки професійно-особистісних якостей студентів не спостерігалось.

Отже, аналіз змісту дисертаційного дослідження Маргарити Олександрівни Малахової засвідчує його завершеність, досягнення висунутої мети та успішне вирішення поставлених завдань, у результаті чого отримано результати, що відзначаються науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, а саме: *уперше* визначено оригінальну структуру професійно-особистісних якостей учасників студентських народно-інструментальних ансамблів та розроблено багатосарову методику їх формування; *уточнено* поняття навчального народно-інструментального ансамблю; *подальшого розвитку* набули форми, методи, засоби формування професійно-особистісних якостей студентів-музикантів у процесі професійної підготовки.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях та ідентичність змісту автореферату

Основні положення дисертації, як і матеріали кожного з її розділів, достатньо повно відображені у 8 друкованих працях автора, серед яких 2 – у зарубіжних виданнях, а також додаткового висвітлено у 6 наукових працях апробаційного характеру; вони апробовані на численних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів; додатково проілюстровані у додатках. Зміст автореферату загалом ідентичний тексту дисертації, а наукові положення, висновки та рекомендації, наведені в авторефераті, розкриті й обґрунтовані у рукописі дисертації. Загалом констатуємо дотримання автором наукового академічного стилю викладення матеріалів проведеного дослідження та вимог академічної доброчесності, що оформлено належним чином.

Зауваження щодо змісту дисертації

1. У структурі домінантних складових професійно-особистісних якостей учителя музичного мистецтва дисертант виокремлює блок професійно-педагогічних якостей, цілком обґрунтовано вважаючи їх мотиваційно-ціннісними характеристиками його професійності. Проте, серед них, на жаль, не зазначено такої важливої, на нашу думку, професійної якості вчителя будь-якого фаху аксіологічного характеру як педагогічна спрямованість його особистості (термін уведено до наукового тезаурусу Н.В.Кузьміною і він на сьогодні ствердився як фундаментальна наукоємка характеристика емоційно-ціннісного ставлення педагога до своєї професії, домінуючого мотиваційно-ціннісного утворення його професійної свідомості, професійно значущої властивості його цілісної особистості).

2. На наш погляд, в обраному способі структурування матеріалів дисертації дещо порушується логіка викладення його методичних та експериментальних засад, що відповідно ускладнює сприймання тексту. Так, наприклад, розроблену систему діагностики сформованості професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва та результати констатувального експерименту віднесено до організаційно-методичних засад виконаного дослідження та висвітлено у підрозділі 2.1, а у підрозділі 3.1 при розкритті організації і проведення експериментальної роботи має місце певна тавтологія цієї ж інформації констатувального характеру.

3. Презентація результатів проведеного експериментального дослідження була би більш переконливою, якби у загальних висновках до роботи (четвертий та п'ятий висновки) вербальну форму характеристики отриманих результатів емпіричних досліджень було підсилено їх цифровими значеннями, а також у додатках б представлено первинні емпіричні дані, узяті для подальших обрахунків та узагальнень.

4. На жаль, текст роботи не позбавлений окремих стилістичних хиб, технічних огріх та недоречностей.

Разом із тим, висловлені зауваження й пропозиції є дискусійними та не зменшують наукової цінності виконаного дослідження.

Загальний висновок

Вважаємо, що дисертація на тему «Формування професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва у навчальному народно-інструментальному ансамблі є самостійним, цілісним, завершеним теоретично й практично значущим науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують важливе для педагогічної науки і практики наукове завдання розвитку професійно-особистісних якостей майбутнього вчителя-музиканта у процесі професійної підготовки у ЗВО. Зміст та оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановами Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015; № 1159 від 30.12.2015; №567 від 27.07.2016; № 943 від 20.11.2019; №607 від 15.07.2020, а її автор – Малахова Маргарита Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теоретичної та консультативної психології
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

